

KAD SE RASPUKNE POMORANDŽA

To je svet pukotina i naprslina. Pjesma Čarlsa Simića raspukne se u završnom stihu, ali s pucanjem može i da počne, tako što stihove markira, recimo, zmijolikom napuklinom. Pjesma puca uvek iznenada i tako otkriva strano gradivo u sebi, otvarajući se za drugu dimenziju – te za noćni košmar i san, te za avete i utvare. Lenjo smenjivanje godišnjih doba i lenji ritam sunčane ulice štrečne nagli eho kataklizme, ludila, rata; naizgled bezbrižne tonove razbija akord koji najavljuje strahotu i opasnost – ali uvek *en passant*, bez vatrometa, bez inferalnog rekvizitorijuma. To nije spektakularna vezuvska vulkanska erupcija već obična pomorandža koja se kotrlja sa stola, padne i na podu se raspukne. Ili je to pas sa šest šapa što juri za bačenim štapom. Ili pijana devojka na vašaru koju vlasnik psa ljubi po vratu (a možda to i nije „devojka” nego „devojičica”, u tom slučaju pjesma je začinjena prstohvatom perverzije? – što ne predstavlja problem samo Simićevom prevodiocu). Ponekad su dovoljni nasukani oblaci u seoskom pejzažu, a ponekad sama boja: kad piše o šahu i kraljici koju otac drži u ruci, onda pazi da to bude crna dama. Uprkos svom meditativnom karakteru i naizgled klasičnoj ravnoteži, pesme Čarlsa Simića su pesnički (a možda i metafizički?) minijaturni trileri. Čak je i njegove najzabavnije pesme teško čitati bez žmaraca uz kičmu, iako izvor tog trepeta najčešće ostaje nejasan. Jer, čega se bojimo kada čitamo da je neko na ulicu bacio senku „raširenu kao makazice”? Kada pesnik u jednom noćturnovskom detalju noćne ptice poredi sa decom, onda to nije da bi u nama pokrenuo asocijacije koje obično bezbrižno pripisujemo detinjstvu nego da bi najavio da su to deca koja su se „izgubila u šumi koja tone u mrak” i time zaključio pesmu. Čega se bojimo, šta razbija te harmonične, ponekad čak pastoralne sličice što ih je pesnikovo umeće okačilo da visi u vanvremenosti? Ove pesme se ne razvijaju shodno prepoznatljivom principu. One skaču, seljakaju se, ustupaju mesta slikama iz tuđih jezičkih kvartova i stranih područja mašte. Navodno je sve to majstorski pozاشivano, iako, kada pažljivo čitamo, otkrivamo delovanje centralne sile koja torpedira svaki pokušaj izdvajanja integralne, postojane slike.

U te pesme čitalac ukoračuje kao pomenuta deca u mračnu šumu, kao Ivica i Marića u bajci braće Grim – ovde ništa nije ni očigledno ni bezbedno. Javlja se osećaj da je i sam pesnik takav potukač – da iako pjesma uvek dolazi iz onoga što je iskusio, za njega je ona neprekidan susret s nepoznatim, nezamislivim i neočiglednim. U svom eseju o Česlavu Milošu, Čarls Simić je pokušavao da dâ naziv razlici koja ga deli od poljskog nobelovca: dok Miloš „retko dozvoljava svojoj imaginaciji da odvede pesmu do samog nepredvidljivog kraja” (Simić, 2006: 63), Simić je prateći maštu išao u nepoznato. „Miloš je jedan od retkih pesnika koji ostavlja utisak da zna šta će da kaže pre nego što to kaže u pesmi, oslanjajući se više na rečitost nego na igru metafora kako bi ostvario svoje značenje” (2006: 63). Da konkretizujemo: Čarls Simić je pesnik koji ostavlja utisak da ne zna šta želi da kaže sve dok to pjesma ne kaže za njega.

Pesme Čarlsa Simića impliciraju tradiciju parabolične poezije čiji je kritičko-literarni stereotip, naročito u anglosaksonskom svetu, povezan sa srednjoevropskom i istoč-

noevropskom književnošću, jer se baš tu pojavljuju savremeni majstori tog veoma izdiferenciranog žanra, počev od Franca Kafke i Kavafija, zajedno sa srpskim pesnikom Vascom Popom kog je Simić prevodio na engleski: tu su, zatim, Čeh Miroslav Holub, Rumun Marin Soresku, pa sve do nama Poljacima najpoznatijeg – Zbignjeva Herberta. Čarls Simić se rodio u Beogradu godinu dana pre izbijanja rata, mladost je proveo u ratom zahvaćenoj Srbiji i mora da je nešto iz tog mišljenja u parabolama, iz tog dvorazinskog razmišljanja poneo sa sobom u Ameriku. Mnoga njegova dela su delimične, nedorečene narativne minijature locirane na granici objektivnog izveštaja i onirične fantazije; iskušavaju čitaoca da ih čita kao parabolu. Ako tu parabolu prihvatimo kao njihovu putanju, onda pod spoljašnjim slojem scena i ličnosti možemo očekivati i neku skrivenu istinu koja nas tamo čeka i koju bismo bez ustezanja mogli nazvati dubokom. Pesnik bi, iz vizure takvog čitanja, mogao imati moć gatara koji proriče ili, kao što je pisao Šejmus Hini, rašljara: moć da nam otkrije mnogostruke naslage dubokog smisla na koje nas upućuje. Pa ipak, čitalac koji prihvati takve Simićeve pretpostavke, ubrzo će biti zbunjen i pometen – sve te anegdote, predstave i slike te svojevrsne parabole kao da skrivaju tajanstveni sadržaj, a ako pažljivo zaviriš pod postavu, pokazaće se da tog dubokog sadržaja tamo nema, da te scene ne skrivaju samonikli smisao koji čeka da ga mi otkrijemo. Nazovimo to rasporenom parabolom, površnom epifanijom, jednokratnom pričom iz sveta, koji se sa dubokim smislom već odavno oprostio, a istinu je zamenio nepostojanim trenom, prolaznim i isparljivim, ali dragocenim, budući da samo takav realno postoji. A Bog? On je za sobom zalupio vrata i okačio natpis „ne uznemiravaj”.

„Volim ono što je isparljivo”, izjaviće pesnik u jednoj svojoj pesmi, mada, u načelu, nepotrebno, jer je svaka njegova pesma takva deklaracija formulisana u slikama i glasovima. U tim pesmama je sjaj, tako je, ali sjaj utvare i privida; u njima je i uvid, tako je, ali uvid u bolno odsustvo; u njima je tajna, tako je, ali tajna van domašaja reči. Simić ne koristi pseudonime, on ne govori ezopovskim jezikom koji se uz malo napora dâ dešifrovati da bi se nakon dešifrovanja pesma, u suštini, zaboravila. Pozvaću se još jednom na Hinijevu metaforu da bih je ovde iskoristio: Simićeve pesme nisu za rašljare nego su za rašlje. Onaj ko ih čita, taj ne otkriva odiskone istine nego poput rašalja dospeva u njihovo magnetno polje i doslovno počinje da podrhtava. Ne prepoznaje, ali doživljava; ne razume, ali oseća potkožni puls slika. „Ako kažem ‘pacovi u pelenama’, to treba uzeti doslovno” – ovako Čarls Simić osujećuje pokušaje da se smisao njegovih pesama prevede na neki drugi vanpoetski jezik. Tako i treba, jer je snaga te pacovske slike (data samo kao primer), duboko ukorenjena u nemogućnost da se prevede, parafrazira ili interpretira.

Većinom su to kratke pesme. Ta kratkoća je olimpijski standard atletske staze na kojoj se Simić najbolje oseća i bez koje mi je teško da zamislim njegovu poeziju (mada je pisao i poeme). Zapremaju obavezno četvrtinu, polovinu stranice, celu stranicu – da bi čitalac osetio da vlada nad materijom pesme, da može da poveže i posloži pojedinačne elemente pesničke konstrukcije. Na takvoj stazi tekst dobija bistrinu; čini se da je svaki njegov deo staloženo, bez žurbe iscizeliran. Ako bih rekao da Simićeve pesme asociraju na srednjovekovne minijature, živopisne iluminacije rukopisa, molitvenik vojvode od Berija, tek bih malko preterao. Ograđene su na malom prostoru, na kojem umetnik jedva uspeva da smesti nekoliko detalja, no vrlo značajnih, a cela kompozicija kao da se poigrava bojama i pulsira životom. Toj jasnoći služe jednostavne gramatičke konstrukcije,

stihovi koji obično ne pribegavaju elipsi, stihovi u kojima se metričke jedinice podudara-ju sa sintaksičkim. Posle prvog čitanja rekli bismo da je to reč koja je na granici nereči, prionula uz doživljaj. Pesme poput murano-stakla – šarene a prozirne. Ne razmeću se svojim umećem, daleko su od želje da impresioniraju svojom preciznošću. Zbog čega govorim o tome? Zato što ta preciznost i kristalna jasnost pesme Čarlsa Simića daju čitaocu osećaj kontrole, ta prozirnost se suočava s nejasnošću, mrakom i višesmislenošću predstavljenih situacija. Čitalac se u tim rečenicama oseća kao kod kuće, jer će malo zatim taj dom izazvati u njemu osećaj otuđenosti i izgubljenosti. Domaće se pretvara u neverovatno.

Mnoge Simićeve pesme su nam odnekud poznate „studije predmeta”, usredsređene na objekte svakodnevne upotrebe kao što su viljuška, krevet, nož, cipele, kamen, itd. Kao kod Zbignjeva Herberta, i kod Simića one obezbeđuju oslonac: u izmrvljenom i rasklimatanom svetu čiji jezici lažu i služe manipulaciji, predmeti poput viljuške ili cipele daju osećaj nečeg izrazito supstancijalnog. To je taj nivo stvarnosti koji ideologija neće izvitoperiti, niti će ga tabloid raskaljati. Za razliku od Herberta, Čarls Simić ne ispituje predmete u njihovoj odomaćenosti nego ih skoro uvek vidi u mreži povezanosti sa čovekovim svetom. To su metonimije čoveka za kojim, kao i u minulom stoleću, često i ne ostane traga, sem ako u to ne uvrstimo zbirku svakodnevnih rekvizita, poput asamblaža Džozefa Kornela, pesniku tako bliskih. „Pretvaranje u neverovatno”, valjalo bi ponoviti, pozivajući se brže-bolje na Frojda. Predmeti očito neljudski, iz fundamentalno drugačijeg sistema, a ipak nam se upodobljavaju. Zahvaljujući Simićevim pesmama, u onome što je spoljašnje i strano otkrićemo nešto domaće, neku naznaku naše fizionomije i obrisa našeg životopisa. Dom i otuđenost, ja i ne-ja istovremeno. Čarls Simić, Srbin u Americi, doslovni je emigrant, u svetu njegovih pesama čitalac postaje svestan toga da je emigracija, to osećanje stranosti i nepripadnosti – stanje svakoga od nas.

Pored predmeta svakodnevne upotrebe kojima je Simić posvetio svoje rane pesme, glavnu ulogu u njegovoj poeziji ima istorija – element ne previše odomaćen u američkoj poeziji. I nije to istorija iz udžbenika, istorija se ovde ne pojavljuje ni u jednom od svojih konkretnih, povesnih otelovljenja. Dešava se, istina, da prizove neku istorijsku ličnost (Atilu, na primer), ili konkretan događaj (marširanje Nemaca ispred pesnikove kuće u Beogradu), ali najčešće je to uopštena istorija, istorija oslobođena od ovoga ovde i sada, anonimna povest bez pasoša, često naznačena tek jednim detaljem, naizgled marginalnim, nekakvom svetiljkom makar, ili gubilištem čiji je ontički status nemoguće jednoznačno definisati: da li je to prizivanje istorijskog sećanja, istorijskog događaja kome je pesnik svedočio, ili je to navod iz evropskog slikarstva, nekog tamo „virtuošića”, Brojgela, recimo? Ili je to možda slika ispretana iz sna? Da i ne pominjem da zloslutno „gubilište” isto tako može biti i nevina „zidarska skela”,¹ jer i u tome je lepota engleskog jezika, iako je to još jedan tvrd orah za prevodioca.

Figura Čarlsa Simića na američkoj pesničkoj sceni prilično je osebjuna i to se vidi. U mnogim studijama američke poezije izostalo je njegovo ime, kritičari kao da nisu uspe- li da pronađu za njega odgovarajući lokalni kontekst, mada je to bilo vreme kada su ga, prema mom mišljenju, pogrešno svrstali u red pesnika „duboke slike”, s Robertom Bla-

¹ Polj. *rusztowanie* ima oba ta značenja. (Prim. prev.)

jem ili V. S. Mervinom; rukovođeni njegovim deklaracijama stavljali su ga u red nadrealista, štaviše u red epigona imažinista. S druge strane, Simić nije nezapažen pesnik: dobio je najznačajnije američke i međunarodne nagrade, njegove knjige objavljuje renomirana izdavačka kuća, a uprkos tome, uprkos deklaraciji da se oseća kao američki pesnik, u toj istoj Americi, i posle toliko godina života, ostaje autsajder.

Spomenuti esej o Česlavu Milošu Čarls Simić započinje čuvenim rečima o američkim pesnicima, svojim savremenim: „Pisali su kao da Istorija nema skoro nikakve veze s njima” (2006: 49). Zanimljivo je da je istorija ovde zabeležena velikim slovom. Jer za Simića to nije samo niz pojedinačnih istorijskih događaja već zlokobni mehanizam obeležen prisustvom patnje i zla. „Postoji i Istorija, nezavisna od mog i Vašeg života. Mene više interesuje istorija od autobiografije”, rekao je Simić u intervjuu sa Brusom Viglom. Česlav Miloš se razlikuje od većine Amerikanaca po tome što je, dok gleda u drvo, svestan da ono može postati vešala – isto tako i Simić sa svojim iskustvom rata i sam spada u pesnike koji na taj način mogu da vide drvo. Dok njegovi savremenici zatvaraju oči pred metaforom drveta i ne čuju tup udarac raspuknute pomorandže, Simićeva samosvojna poezija otvorena je za svet degradirane stvarnosti, svet svakodnevnih predmeta i scena, a kada joj naloži da se konfrontira sa stihijom ljudske-neljudske istorije, onda ulazi u ulogu zastupnika onoga što je pojedinačno i istoriji skreše u lice: „Zavikao sam, što je kratko.”

IZVORI:

Simić, Č. (2006b). *I đavo je pesnik: eseji*. (V. Roganović, prev.). Beograd: Otkrovenje.

(S poljskog prevela Milica Markić)